

Кириленко Ольга Павлівна

д. е. н., проф., зав. кафедри фінансів ім. С. І. Юрія, ЗУНУ, м. Тернопіль

Загальук Соломія Миколаївна

студентка гр. ПОФГмз-11, ННІНОТ, ЗУНУ, м. Тернопіль

ПОНЯТТЯ ТА РОЛЬ ПОДАТКОВОЇ КУЛЬТУРИ ГРОМАДЯН

Поняття «культура», «грамотність» сягають у далеке минуле людства і тісно пов'язані із розвитком суспільства. Професор-соціолог британського університету Рональд Флетчер дав таке визначення: культура – соціальна спадщина суспільства, що передається від покоління до покоління і складається із спільних ментальних і духовних явищ (систем символів, ідей, вірувань, естетичних поглядів, цінностей та ін.); а також відмітних проявів поведінки (інститути, угруповання, ритуали, способи організації), створених ... конкретними обставинам життя людей [1].

Із плином часу поняття «культура» набуває широкого спектру. Культура вже не обмежується вихованням, а свідчить про цивілізовану поведінку і свідоме громадянство та стосується прав, обов'язків і відповідальності кожної особистості перед суспільством та державою. Із цього органічно формується податкова культура.

Існує безліч тлумачень податкової культури, проте немає однозначного визначення даного поняття. Кожен науковець та й кожна пересічна людина розуміє податкову культуру на свій розсуд. Одним із перших сформулював визначення податкової культури американський економіст українського походження Йозеф Шумпетер у своїй статті "Економіка і соціологія прибуткового податку". На його думку, податкова культура є вираженням людської духовності і творчості [2]. Вчений розглядає розвиток податкової культури як одну із важливих складових розвитку національної податкової системи.

В процесі розвитку та становлення податкової системи розвивається і податкова культура та набуває нових аспектів. Податкова культура безумовно являється складовою загальнодержавної культури кожної країни та відображає відносини в системі оподаткування, зв'язки між особами оподаткування, визначає фактори впливу на сам процес оподаткування.

Науковці дають різні визначення податкової культури. «Податкова культура – це сукупність суб'єктивних та об'єктивних чинників поведінки платника податків. Форм взаємовідносин платників податків з органами податкової служби. Що сприяє гармонійному, еволюційному розвитку податкової системи країни» [3].

«Податкова культура – система соціально психологічних та економіко правових відносин між платниками податків та працівниками податкової служби з приводу сплати податкових платежів до бюджетів усіх рівнів та управління державних цільових фондів, що ґрунтуються на принципах професійності, відповідальності та культурно етичних принципах» [4].

Податкова культура – «своєчасна сплата податків і обов'язкових відрахувань до державних цільових фондів у терміни, що встановлюються законодавчими та нормативними документами» [5].

Кожне з цих, та багатьох інших визначень, вірне та несе в собі якісну характеристику податкової культури в тих аспектах, в яких розглядають її науковці. З цих характеристик можемо зробити висновок, що податкова культура це не лише свідомість кожного платника податків щодо обов'язковості та вчасності сплати податків, але й суспільні відносини, які формують податкову систему та фактори її розвитку.

Як елемент загальнодержавної культури, податкова культура має відношення до різних верств населення та формує взаємовідносини у сфері оподаткування, виступаючи засобом людської діяльності в податковій сфері. Підтверджує таку думку німецький економіст Біргер Нерре, консультант з питань оподаткування багатьох урядів, у тому числі України, визначивши, що податкова культура кожної країни являється цілісним результатом усіх значимих формальних і неформальних інститутів, пов'язаних зі специфікою національної податкової системи та її практичного функціонування, що історично вкорінене в культуру даної країни [2].

Як і рівень культури в цілому, рівень податкової культури залежить від певних факторів. Перш за все, від особливостей національного характеру; від традицій населення кожної окремої держави; свідомості громадян; рівня корупції в державних установах, їх репутації; наявності та поширеності тіньової економіки в країні; дотримання норм податкового законодавства, як платниками податків, так і фіскальними та контролюючими органами.

Рівень податкової культури напряму залежить від усіх процесів оподаткування, правовідносин між платниками податків та контролюючими органами, від рівня податкових знань кожним суб'єктом податкового процесу, об'єктивної оцінки механізмів оподаткування, податкового навантаження, доцільності та справедливості податкових законів і актів, а також від вміння застосовувати норми податкового законодавства в повному обсязі, включаючи користування податковими пільгами.

Узагальнюючи наявні підходи до визначення сутності податкової культури, відзначаємо вона розглядається науковцями в двох проявах:

- морально-етична культура поведінки всіх учасників процесу оподаткування;

- прикладна процедурно-виконавська культура, тобто свідомість громадян платити податки та висока кваліфікація працівників фіскальних органів справедливо адмініструвати та контролювати податки згідно чинного законодавства.

Тобто, висока свідомість платників податків націлена на добровільну, в повному обсязі сплату податків, а висока кваліфікація та компетенція працівників податкових органів направлена на справляння податків відповідно вимог законів та інших нормативних актів щодо оподаткування.

Досконале знання та правильне застосування законодавчих норм, професійна підготовка спеціалістів високого рівня, сумлінність платників

податків та їх впевненість в почесності сплати податків сприяє своєчасному наповненню бюджетів усіх рівнів та державних цільових фондів.

В ст. 6 Податкового Кодексу України зазначено, що "податок" це обов'язковий, безумовний платіж до відповідного бюджету, що справляється з платників податку [6]. А швейцарський економіст та історик Жан Симонде Сімонді дає таке визначення: податок – ціна, що сплачується громадянином за отримані ним насолоди від громадського порядку, справедливості правосуддя, забезпечення свободи особистості і права власності. За допомогою податків покриваються щорічні витрати держави, і кожен платник податків бере участь таким чином у загальних витратах, що здійснюються заради нього і заради його співгромадян [7, с. 397].

Процес розвитку податкової культури – це процес розвитку суб'єктів податкової системи, це чітке дотримання податкового законодавства, це усвідомлення важливості своєчасної сплати та надходження податків до бюджету. Отже, основна роль податкової культури полягає у забезпеченні добровільної, в повному обсязі сплати і надходження податків до бюджетів країни та наступне спрямування цих коштів на соціально-економічний розвиток країни, задоволення потреб громадян. В цьому, на наш погляд, і полягає основне призначення податкової культури.

Розвиток податкової культури, її формування, передбачає взаємодію держави та громадян, яка повинна забезпечити проведення податкової політики в нормативно правовій сфері та підвищити рівень розвитку податкового законодавства, сформувати податкову правосвідомість платників податків та надати їм можливість брати участь в правотворчій діяльності щодо оподаткування.

Однак, в умовах сьогодення, в Україні рівень податкової культури залишається на досить низькому рівні. Громадяни не відчувають моральної необхідності чесної сплати податків, всіяко намагаються ухилитися від їх сплати, внаслідок чого виникають податкові правопорушення та податкові злочини. Практично у всіх країнах Європи та Америки людина, що ухиляється від сплати податків, викликає громадський осуд, а в нашій країні до такої людини ставляться з симпатією. Багато громадян України не вагаючись згодяться уникнути оподаткування, не усвідомлюючи, що тим самим обкрадають державу, а отже і себе. Тому, що основним джерелом наповнення державної скарбниці виступають саме податки. Високий рівень податкової культури сприяє зростанню податкових надходжень шляхом забезпечення добровільної, повної та своєчасної сплати податків.

Ступінь податкової правосвідомості та відповідальності українських платників податків безпосередньо пов'язана із довірою населення до податкової системи. Податкове законодавство в Україні є досить нестабільним, окремі норми потребують детальних роз'яснень та тлумачень, і це також негативно впливає на рівень податкової культури громадян. Такий стан потребує проведення широкомасштабної масово-роз'яснювальної роботи, особливо зі сторони органів податкової служби та спрямування її на зближення держави та населення.

Усвідомлюючи важливість підвищення податкової культури населення і як наслідок, збільшення податкових надходжень до скарбниці держави, органами Державної податкової служби України системно вдосконалюються методи та напрямки консультативно-інформаційної роботи з платниками податків, громадянами.

Так, в межах реалізації ініціатив Електронного Уряду було створено інформаційний сервіс Загальнодоступний інформаційно-довідковий ресурс «ЗІР». У листі Державної фіскальної служби України від 30.09.2015 року зазначено, що інформація, розміщена в «ЗІР», містить загальну позицію ДПС із застосування норм податкового законодавства без врахування особливостей конкретного платника податків та специфіки конкретних ситуацій, а отже не є податковою консультацією в розумінні глави третьої Податкового кодексу та не спричиняє правових наслідків. Загальнодоступний інформаційно-довідковий ресурс створено у рамках Електронного Уряду з урахуванням тенденцій розвитку інформаційних технологій у сфері побудови веб-ресурсу. В цілому, «ЗІР» направлена на забезпечення суспільства своєчасною, достовірною і повною довідковою інформацією.

Органи податкової служби України акцентують свою діяльність на налагодженні партнерських відносин між владою та бізнесом, на збільшення рівня податкової культури шляхом надання безкоштовних податкових консультацій, проведення активної масово-роз'яснювальної роботи, семінарів, тренінгів тощо.

Одним з пріоритетних напрямів роботи ДПС з підвищення податкової культури є підвищення якості обслуговування платників, у тому числі у Центрах обслуговування платників (ЦОП). На сьогоднішній день в органах ДПС функціонує 481 ЦОП, в яких надається 96 видів адміністративних послуг [8].

Як один з напрямів налагодження партнерських відносин з платниками податків і підвищення податкової культури, а відтак і фінансової грамотності, з 1.01.2018 р., на базі існуючого з 2014 року електронного сервісу «Електронний кабінет платника», ДПС України запроваджено інформаційно-комунікаційну систему «Електронний кабінет». «Електронний кабінет» працює цілодобово у всі дні, включаючи вихідні та святкові дні. Він забезпечує надання цілого спектра безкоштовних послуг, частина яких надається без електронної ідентифікації користувача. Для отримання послуг не потрібно відвідувати ЦОП, спілкуватись з працівником податкової служби, можна в on-line режимі отримати доступ до інформації з реєстрів та електронних систем. Впродовж 2020 року послугами «Електронного кабінету» скористались більше 12,3 млн. користувачів [8].

Зазначені, та багато інших заходів мають великий вплив на формування обізнаності громадян про податки, усвідомлення необхідності сплати податків і зборів, їх розміри, порядок перерахування до бюджету, пільги тощо. Все це разом сприяє формуванню особистостей з високим рівнем податкової культури, а, отже, підвищенню їх суспільної свідомості та громадської активності, що вкрай необхідно для побудови демократичного ладу в державі.

Список використаних джерел:

1. The Norton Dictionary of Modern Thought / Edited by Allan Bullock and Stephen Trombley. Assistant editor : Alf Lawrie. New York–London : W. W. Norton & Company, 1999. P. 191.

2. Nerre Birger (2001): The Concept of Tax Culture. In: National Tax Association. Proceedings NinetyForth Annual Conference 2001. Baltimore, Maryland. Edited by Sally Wallace. NTA, Washington DC.

3. Выходец А. М., Кизилова Э. А. Культура и этика взаимоотношений налоговых инспекторов с налогоплательщиками. ВНСУ. 1999. 32 с.

4. Суббот А., Зикун Н., Жарова А. Формування податкової культури як завдання процесу модернізації ДПС України. *Науковий вісник ДПА України*. 2003. № 4. С. 62-69.

5. Податковий менеджмент: навчальний посібник / Ю. Б. Іванов, А. І. Крисоватий, А. Я. Кізіма, В. В. Карпова. К.: Знання, 2008. 525 с.

6. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755VI. URL: <http://www.zakon4.rada.gov.ua/laws/show/275517> (дата звернення 1.05.2021).

7. Годме П. М. Финансовое право. М.,1970. 429 с.

8. Офіційний сайт Державної податкової служби України. URL: <https://tax.gov.ua/> (дата звернення 1.05.2021).